

Korėja Lietuvoje: nuo barbarų šalies iki Azijos kultūros lyderės*

(konferencijos pranešimas)

Jinseok Seo

Vytauto Didžiojo universitetas

Svarbiausios sąvokos: hallyu, Pietų Korėja, Korėjos įvaizdis vertimo literatūroje, Korėjos įvaizdžio pokyčiai Lietuvoje

SANTRAUKA

Šiame pranešime norėčiau pristatyti tris Korėjos įvaizdžio pokyčių etapus: 1. Korėjos įvaizdžio atspindžiai Lietuvos žiniasklaidoje prieš Sovietų Sąjungos okupaciją, 2. Korėjos įvaizdis vertimo literatūroje, išleistoje per Sovietų Sąjungos laikotarpį, 3. spartūs Korėjos įvaizdžio pokyčiai Lietuvoje XXI amžiuje bei Hallyu įtaka.

Lietuvos žiniasklaida Korėjai skyrė daugiau dėmesio negu mes manome. Tinklapyje epaveldas.lt, kuriame surinkti iki 1940 metų išleisti straipsniai, galima rasti maždaug 120 straipsnių, susijusių su to laikotarpio Korėja.

Korėjos įvaizdžius Lietuvos žiniasklaidoje iki 1940 metų galima suskirstyti į tokias kategorijas – silpna tauta Azijoje, kenčianti nuo Japonijos okupacijos, naujas europiečių neatrastas pasaulis. Apie Korėjos įvaizdį Sovietų Sąjungos laikotarpiu galima susidaryti įspūdį pagal į lietuvių kalbą išverstą korėjiečių literatūrą tuo metu, kai spaudos laisvė nebuvo garantuota. Šiuo laikotarpiu buvo išleista didžioji dalis knygų apie Korėją, ir tai rodo didelę socialinio režimo įtaką.

Iš karto po nepriklausomybės atgavimo ir spaudos laisvės grąžinimo, Lietuvą pasiekė įvairios informacijos srautas apie Korėją. Per pirmą dešimtmetį Korėjos įvaizdis buvo glaudžiai siejamas su pasaulinėmis įmonėmis, kurios stiprino Pietų Korėjos, kaip vienos didžiausių pasaulyje buitines elektros prietaisų ir automobilių gamintojos, reputaciją. Tačiau 2000-ųjų metų viduryje, prasidėjus akademiniam bendradarbiavimui tarp Lietuvos ir Pietų Korėjos, sustiprėjo kultūriniai mainai, ir Korėjos įvaizdis pasipildė kitais aspektais.

Kiekviena tauta turi savo įvaizdį. Japonija sužavėjo pasaulį egzotiška geišų, samurajų ir naujųjų technologijų kultūra. Kinija, ilgą laiką laikyta

* Straipsnio lietuvių kalbos redaktorė – Jurgita Pilypaitytė.

didžiausiu pasaulio fabriku su pigia darbo jėga, šalies įvaizdį stengėsi pagerinti 2008-ųjų vasaros olimpinių žaidynių ir tais pačiais metais įvykusios pasaulinės EXPO parodos metu.

Truputį atidžiau pažvelgus į šalis, turinčias teigiamą, gerą įvaizdį, kartais liūdina tai, jog tarp susikurto šalies įvaizdžio ir realybės egzistuoja didelis skirtumas. Užsieniečiai, išmokę kinų ar japonų kalbas, vėliau geriau pažinę šių šalių kultūras kartais nusivilia sužinoję apie Japonijos karo nusikaltimus, paprastai besislepiančius už puošnios tradicinės kultūros ir švelnumo (*kawaii*), apie tautinių mažumų žmogaus teisių pažeidimus Kinijoje, įprastai slepjamus už senovinės architektūros ir spalvingos gamtos.

Šiuo požiūriu Lietuvą ir Korėją sieja šis tas bendra – šiose šalyse apsilankę žmonės retai kada nusivilia dėl įvaizdžio ir realybės neatitikimo, mat abiejų šalių gyventojai dar nėra susiformavę stereotipinių įvaizdžių atitinkamai apie vieną ar kitą šalį.

Lietuviams, kaip ir visiems europiečiams, Korėja yra maža šalis Azijos žemyno pakraštyje. Dėl ekstremalios uždarumo politikos XIX a. pab., po kurios šalį užklupo Japonijos okupacija ir Korėjos karas, Korėja tapo viena iš skurdžiausių šalių pasaulyje, kuri negalėjo išgyventi be finansinės paramos iš užsienio. Dėl to korėjiečiai negalėjo rūpintis investicijomis į nacionalinio įvaizdžio kūrimą arba šalies reklamą užsienyje. Jie netgi turėjo paaukoti žmogaus teises ekonomikos vardan, kad po karo tarsi iš pelenų atkurtų savo valstybę.

Po sparčios ekonominės pažangos, kuri buvo vadinama „Han upės stebuklu“, 1970 m. Pietų Korėja įsitvirtino pasaulio rinkoje kaip buitinės technikos, automobilių, laivų gamintoja bei pastovi kompiuterinių technologijų lyderė. Pastaraisiais metais Pietų Korėjos populiarioji kultūra, vadinamoji *Hallyu*, padariusi didžiulę įtaką Azijos kultūros rinkai, dar labiau sustiprino Korėjos įvaizdį pasaulyje.

Internetas atvėrė naujas galimybes lietuviams, kaip visiems kitiems europiečiams, tiesiogiai susipažinti su Korėjos populiarąja kultūra. Ši šiuolaikinė kultūra itin prisidėjo prie pozityvaus Korėjos įvaizdžio kūrimo Europoje, todėl ilgainiui Pietų Korėją imta vadinti ne tik ekonomikos, bet ir kultūros lydere.

Šiame pranešime norėčiau pristatyti tris Korėjos įvaizdžio pokyčių etapus: Korėjos įvaizdžio atspindžius Lietuvos žiniasklaidoje prieš Sovietų Sąjungą; Korėjos įvaizdį vertimo literatūroje, išleistoje Sovietų Sąjungoje; ir sparčius Korėjos įvaizdžio pokyčius Lietuvoje XXI a. bei *Hallyu* įtaką.

KORĖJOS ĮVAIZDŽIO ATSPINDŽIAI LIETUVOS ŽINIASKLAIDOJE PRIEŠ SOVIETŲ SĄJUNGĄ

M. Šalčius, keliautojas ir rašytojas, yra išleidęs knygą „Svečiuose pas 40 tautų“, kurią sudarė esė rinkinys, parašytas po ketverius metus trukusios kelionės po Aziją ir Afriką. Šioje knygoje yra skyrelis ir apie Korėją, nors ir labai nedidelis. Jame Korėja nusakoma kaip labai skurdi tauta, smarkiai nukentėjusi nuo Japonijos okupacijos. Tą trumpą trijų puslapių skyrių apie Korėją autorius pavadino taip: „Tragiška ryto šalis – Korėja“. Tačiau M. Šalčius aprašo Korėją kaip šalį, kurioje tuo pačiu metu egzistuoja ir skurdas, ir labai moderni Europos mada. Miestuose autorius atpažįsta daugiausia kinų stilių ir pastebi, jog visos atsakingesnės pareigos užimtos japonų. M. Šalčius rašo, kad keliaudamas jis labai norėjo pakalbinti vietinius žmones, bet to jam nepavyko padaryti, kadangi jį visuomet prižiūrėjo vienas japonas, sekęs paskui jį nuo Kinijos pasienio iki pat jo viešbučio Seule. Knygos autorius pavadinęs tą japoną *šešėliu*.

Lietuvos žiniasklaida Korėjai yra skyrusi daugiau dėmesio negu būtų galima numanyti. Tinklapyje www.epaveldas.lt, kuriame yra surinkti iki 1940 m. išleisti straipsniai, galima rasti maždaug 120 straipsnių, susijusių su to meto Korėja.

Korėjos įvaizdžius Lietuvos žiniasklaidoje iki 1940 m. galima suskirstyti į du poskyrius: silpna tauta Azijoje, kenčianti nuo Japonijos okupacijos; bei naujas, dar europiečių neatrastas pasaulis.

Silpnos tautos Azijoje, kenčiančios nuo Japonijos okupacijos įvaizdis Tai lengvai atpažįstamas ir paplitęs Korėjos įvaizdis, sutinkamas ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Europoje, kuomet pasaulio dėmesys buvo

nukreiptas į mažos ir silpnos, Japonijos okupuotos tautos situaciją. Korėja buvo laikoma Japonijos imperijos dalimi arba tiltu tarp Kinijos ir Japonijos.

Lietuviai tuomet gerai žinojo, kad Korėja yra okupuota Japonijos, tačiau nepaisant to, žiniasklaida bandė Korėją apibūdinti ir kaip nepriklausomą šalį, ne tik kaip Japonijos koloniją. Žurnalas „Karys“, leistas nuo 1911 m., bandė pristatyti Korėjoje aktyviai vykusį judėjimą prieš japonus okupantus ir korėjiečių pastangas informuoti apie Japonijos okupacijos neteisybę.

1912 m. Japonija pavergė sau vieną gretimų valstybių Azijoje būtent Korėją. Korėjiečiai ieško progų atsiskirti nuo Japonijos ir vėl sudaryti nepriklausomą Korėjos valstybę. Neseniai japonų policija susekė korėjiečių sąmokslą išvaryti japonus iš Korėjos. Suimta arti 300 sąmokslininkų.

„Karys“, 1926, Nr. 25

Lietuvos žiniasklaida bandė pateikti ne tik pagrindinius faktus apie Japonijos okupaciją, bet ir kreipė dėmesį į istorinį to laiko foną bei politinę padėtį Korėjoje. Nerami tuometinė politinė padėtis, su kuria teko susidurti ir lietuviams, kėlė užuojautą korėjiečiams, kuriuos taip pat kamavo panašūs rūpesčiai.

Pažiūrėjus šaltai į pasaulio politiką, pamatai, kad galingieji nedaug atydos teatreikia į silpnus bei prispaustuosius. Tėmijame, kad negana to, jog seniau pavergtosios mažesnės tautos neatgriebia savystovys-tės, bet kad dar ir kitos esti pavergiamos.

„Lietuvos žinios“, 1911-02-24

Čia privedama atsitikimai su Korėja, Suomija, Persija, Ostindija ir t. t.

O ar ir lietuviai pasauliui taip nerupėt? (klausia toliau straipsnio autorius V. Kuzma)-Nei to tiek. Lietuviai galės rasti, sau užuojautą tarptautiškuose pavergtų tautų susivažiavimuose, galės pasiskųsti toms tautoms ir galės sąjausti joms, tai tiesa. Bet prie kokio galo tasai

prives? Kiekviena pavergtoji tauta daugiausiai, be abejo, rūpinsis savo pačios reikalais, o abipusinė užuojauta, nors tai geras jausmas, nieko gero mums neatneš, ir ta užuojauta bus gera, kol ištolo, susiartinus gi nuvergtųjų tautų interesams, nesykj tarp jų pačių pamatytume antagonizmą bekilant.

Naujo, dar europiečių neatrasto pasaulio įvaizdis

Šiam poskyriui priklauso straipsniai, pristatantys Korėją kaip visiškai naują, europiečiams dar nežinomą šalį. Šios kategorijos straipsniai apibūdina Korėjos kultūros įvairovę, pristato šalį ir jos egzotiškus papročius, meną ir kultūrinę kryptis, kurios taip pat atskleidžia ir stereotipus, europiečių susikurtus apie Korėją ir jos žmones. Šiuo požiūriu yra gan įdomus specialus reportažas, paskelbtas laikraštyje „Diena“, apie ano laikotarpio korėjiečių gyvenimą.

Korėjos gyventojai yra labai užsispyrę ir visai nenori įsileisti jokių misijų ir tyrinėjimų. Dar dabar Korėjoj yra nuostabiai tikima į visokius demonus ir neįsileidžiama civilizacija. Iš 20 milijonų gyventojų, kurie gyvena Korėjos pusiasalyje, gal šimtinis procentas tėra baltieji. Kiti visi yra tenykščiai, geltonos rasės gyventojai. Pusiasalio pakrantės turi aukštus kalnus, todėl norintiems atplaukti ir patekti į kraštą, yra labai sunku perlipsti kalnus, juoba, kad lipant kalnus vietiniai gyventojai kiekvieną svetimšalį piauna.

„Diena“, 1930-08-24

Šią ištrauką tikriausiai parašė misionierius, apsilankęs Korėjoje skleisdamas krikščionybę. Tačiau reportaže toliau nepateikiama jokia informacija apie patį autorių ir jo kelionę: kaip jis nuvyko į Korėją, kokius miestus apžiūrėjo ir pan.

Taip pat to meto spaudoje nebuvo užmirštama paminėti, kad Korėja tam tikru metu buvo labiau išsivysčiusi už Japoniją ir atitinkamu laikotarpiu turėjo įtakos Japonijos kultūrai.

Bet grįžkime prie Nippono senovės. Tiesa, sunku apie ją kalbėti, nes nipponai pradėjo rašyti savo istoriją, ir tai daugiausiai pasakišką,

tik 7-me ir 8-me. šimtmečiu, kai iš užmario Korėjos ir kinų raštingų gyventojų išmoko kinišku būdu vaizdiniais ženklais žymėti daiktus ir savo mintis.

„Šaltinis“, 1939, Nr. 1

KORĖJOS ĮVAIZDIS VERTIMO LITERATŪROJE, IŠLEISTOJE SOVIETŲ SĄJUNGOJE

Apie Korėjos įvaizdį Lietuvoje Sovietų Sąjungos laikotarpiu galima susidaryti įspūdį pagal į lietuvių kalbą išverstą korėjiečių literatūrą tuo metu, kai spaudos laisvė nebuvo užtikrinta. Šiuo laikotarpiu buvo išleista didžioji dalis knygų apie Korėją – tai rodo didelę socialinio režimo įtaką.

Paieška su UDK kodu 895.7, reiškiančiu korėjiečių literatūrą Lietuvos bibliotekos virtualiuose kataloguose, pateikia visus galimus rezultatus – per minėtą laikotarpį į lietuvių kalbą išverstas knygas. Iš viso tuo metu buvo išleistos aštuonios knygos apie Korėjos literatūrą, trys iš jų – apie Šiaurės Korėjos literatūrą, viena – Korėjos klasikos knyga, du Šiaurės Korėjos eilėraščių rinkiniai ir dvi knygos apie tautosaką. Didesnį dėmesį vertėtų skirti kelioms iš jų.

„IŠ KORĖJIEČIŲ POEZIJOS“ (1951 M.)

Tai korėjiečių eilėraščių rinkinys. Pasak knygos įžangos, šiame rinkinyje yra surinkti įvairūs Šiaurės ir Pietų Korėjos eilėraščiai. Taip pat nurodyta, kad dauguma čia publikuojamų rašytojų priklauso literatūrinei grupei – Korėjos proletariato artistų sąjungai (*Korea Artista Proleta Federatio* – KAPF), padariusiai didžiulę įtaką Korėjos literatūros istorijai.

Į šį rinkinį buvo atrinkti eilėraščiai, susiję su Šiaurės Korėjos socializmu ir heroizmu bei pagarba Kim Irseno darbams.

„EILĖRAŠČIAI APIE KORĖJĄ“ (1951 M.)

Ši knyga yra įvairių lietuvių poetų, pvz., T. Tilvyčio, S. Giros ir kt., eilėraščių rinkinys, skirtas Korėjai pagerbti. Leidiniui atrinkti tik tiek eilėraščiai, kurie šlovina Šiaurės Korėjos socializmą ir kritikuoja JAV žiaurumą.

„TRYS DOVANOS“ (1980 M.)

Šis korėjiečių liaudies pasakų rinkinys yra išleistas kaip knygų serijos „Pasaulio liaudies pasakos“ dalis. Tokia knygų serija buvo publikuojama Sovietų Sąjungos valstybėse politiniais tikslais.

Svarbu paminėti, jog minėtos knygos buvo išverstos iš rusų kalbos, taigi pagrįstai galima abejoti dėl jų tikslaus vertimo: yra nemažai klaidų ir netikslumų vertime, knygos turinyje. Dauguma knygų yra gausiai iliustruotos paveikslėliais, nes jos buvo skirtos jauniems skaitytojams. Knygose panaudotos iliustracijos neturi jokios sąsajos su to meto Korėjos realybe, kadangi joks redaktorius neatliko istorinio ar geografinio iliustracijų patikrinimo, tad knygose gausu Kinijos arba Pietų Azijos įvaizdžių: žmonių drabužiai, papuošalai ir architektūros iliustracijos knygose apie Korėją labiau primena Kiniją arba Pietų Aziją. Akivaizdi problema yra ir tai, jog Korėjos literatūrinė klasika buvo įtraukta į pasakų knygą.

SPARTŪS KORĖJOS ĮVAIZDŽIO POKYČIAI LIETUVOJE XXI A. BEI HALLYU ĮTAKA

Iš karto po nepriklausomybės atgavimo ir spaudos laisvės grąžinimo Lietuvą pasiekė įvairios informacijos srautas apie Korėją. Per pirmą nepriklausomybės dešimtmetį Korėjos įvaizdis Lietuvoje buvo siejamas su pasaulinėmis įmonėmis, kurios stiprino Pietų Korėjos, vienos iš didžiausių pasaulyje buitinės elektros prietaisų ir automobilių gamintojos, reputaciją.

Tačiau 2000-ųjų viduryje, prasidėjus akademiniam bendradarbiavimui tarp Lietuvos ir Pietų Korėjos, sustiprėjo ir kultūriniai mainai. Korėjos įvaizdis Lietuvoje pasipildė dar keliais kitais aspektais. Korėja tapo ne vien tik veržlios ekonomikos ir informacinių technologijų šalimi.

Iki tol nereguliariai korėjiečių kalba buvo dėstoma Vytauto Didžiojo universitete (VDU) ir Vilniaus universitete (VU). Reguliariai ji pradėta dėstyti 2008 m. rugsėjį VDU. VDU tapo pirmuoju universitetu Baltijos šalyse, suteikiančiu galimybę mokytis šios kalbos. Nuo 2010 m. VU taip pat reguliariai imta dėstyti korėjiečių kalbą savaitgalio kursuose, vykstančiuose šeštadieniais. Tai yra didelis ir svarbus laimėjimas, palyginus su ankstesniu laikotarpiu.

Hallyu, pažodžiui išvertus „Korėjos banga“ arba „Korėjos srovė“, vadinama šiuolaikinė Pietų Korėjos kultūra, kuri nuvilnijo per Aziją 1993 m., kuomet vienas Korėjos televizijos serialas patraukė daugybės žiūrovų dėmesį Kinijoje. Po pirmosios sėkmės Kinijoje, garsenybės, ypač po 2002-ųjų Pasaulio futbolo čempionato, patraukė ir į kitas šalis: Japoniją bei Pietų Aziją. Iš pradžių *hallyu* reiškinyms buvo būdingas tik Azijos valstybėms, geografiškai buvusioms netoli Korėjos. Tačiau šiuo metu ši tendencija juda toliau visiškai netikėtomis kryptimis: į Artimuosius Rytus, JAV ir Europą, neaplenkdama ir Lietuvos.

Jaunimo žurnalai Lietuvoje (pvz., mergaičių žurnalas „Justė“) jau 2010 m. išspausdino plakatus su šiomis Korėjos garsenybėmis: Shinee, TVXQ, 2PM. Tai tik įrodo Korėjos kultūros populiarumą Lietuvoje. Minėtas žurnalas „Justė“ viename iš savo numerių netgi išspausdino straipsnį apie TVXQ narių išsiskyrimą.

Yra ir daugiau pavyzdžių, liudijančių šiuolaikinės Korėjos kultūros populiarumą. Lietuvoje yra įkurti ir veikia du su Korėjos kultūra susiję klubai: „Hallyu“ ir „HanVilnius“. Pirmasis klubas buvo įkurtas 2010 m. Kaune, VDU Azijos studijų centre, antrasis – VU Orientalistikos centre korėjiečių kalbos besimokančių studentų. Svarbu pastebėti tai, kad iki šiol Lietuvoje nėra nė vienos įstaigos, kuri oficialiai atstovautų Korėjai Lietuvoje.

„Hallyu“ klubo veiklą pradėjo korėjiečių šiuolaikinės kultūros (popmuzikos ir serialų) gerbėjai 2010 m. vasario mėnesį VDU Azijos studijų centro iniciatyva. Klubo nariai susipažino su Korėjos kultūra lietuvių,

apsilankiusių Korėjoje įvairiais tikslais, dėka. Klubo veikla vyksta įvairiuose socialiniuose tinklalapiuose (pvz., *Facebook*), kuriuose klubo nariai dalijasi naujausia informacija.

„HanVilnius“ buvo įkurtas iniciatyvių studentų, lankančių VU savaitgalio korėjiečių kalbos kursus dėka. Klubo nariai yra ne tik VU studentai, bet ir gimnazistai, paprasti miestiečiai, besidomintys Korėja ir jos kultūra. Klubo pavadinimas „HanVilnius“ yra sudarytas iš dviejų žodžių: *han*, reiškiantį „didysis“, „suvienytas“, „korėjietiškas“ (šis žodis yra vartojamas beveik visuose žodžiuose, susijusiuose su Korėja, pvz., *hanbok*, *hanok* ir *hangeul*) bei *Vilnius*.

LITERATŪRA

- Bassnett, S. 1980. *Translation studies*. London: Routledge.
- Bložė, V. (eds.) 1951. *Iš korėjiečių poezijos*. Vilnius: Valstybinės grožinės literatūros leidykla.
- Cronin, M. 2003. *Translation and globalization*. London: Routledge.
- Kim, M. 1977. *Devynių sapnas debesyse*. Vilnius: Vaga.
- Kočergino, N. (eds.) 1955. *Kregždutė*. Vilnius: Valstybinės grožinės literatūros leidykla.
- Kubilius, V. (eds.) 1986. *XX a. Rytų proza*. Vilnius: Vaga.
- Li, G. 1954. *Žemė*. Vilnius: Valstybinės grožinės literatūros leidykla.
- Pak, Y. 1983. *Atgijęs šešėlis*. Vilnius: Vaga.
- Se, M. 1951. *Salos žmonės*. Vilnius: Valstybinės grožinės literatūros leidykla.
- Seo, J. 2011. *The Image of Korea in the Translated Literature of Lithuania. In Japan as represented in the European Media: its analytical Methodologies and Theories – In comparisom with Korean cases*. Vytautas Magnus University: Kaunas 131–148.
- Subatavičienė, M. (eds.) 1980. *Trys dovanos: korėjiečių pasakos*. Vilnius: Vaga.
- Šalčius, M. 1989 (1934). *Svečiuose pas 40 tautų*. Vilnius: Vaga.
- Varkulevičius, A. (eds.) 1951. *Eilėraščiai apie Korėją*. Vilnius: Valstybinės grožinės literatūros leidykla.
- Venuti, L. 1995. *The Translator's invisibility. A history of translation*. London: Routledge.
- Yeon, J. 2011. *Changing image of Korea in the UK: From savage through Land of Morning calm to Dynamics. In Japan as represented in the European Media: its analytical Methodologies and Theories – In comparisom with Korean cases*. Vytautas Magnus University: Kaunas. 149–162.

PERIODINIAI LEIDINIAI

„ABC“

1933-11-01; 1934-01-11.

„ABC Antradienis“

1934-01-23.

„Aidas“

1938-08-12; 1938-08-19; 1939-06-29.

„Darbininkas“

1938-08-05.

„Diena“

1929-09-29; 1930-08-24; 1932-09-11; 1932-01-31; 1935-07-21; 1936-08-02; 1938-07-31; 1939-07-16.

„Dienos naujienos“

1931-04-11; 1932-02-13; 1933-11-02; 1933-04-21.

„Kardas“

1935, nr. 14; 1936-09-01; 1936-09-01; 1936, nr. 5; 1937-01-01; 1937, nr. 16; 1937, nr. 18; 1938, nr. 16.

„Karys“

1921, nr. 40; 1922, nr. 38; 1923, nr. 38; 1923, nr. 44; 1924, nr. 16; 1924, nr. 21; 1924, nr. 25; 1925, nr. 37; 1926, nr. 25; 1926, nr. 29; 1931, nr. 12; 1932, nr. 4; 1936, nr. 11.

„Lietuvos Aidas“

1930-07-21; 1930-01-07; 1931-02-19; 1932-01-11.

„Lietuvos žinios“

1909-11-04; 1911-02-24; 1912-12-15; 1914-04-16; 1922-07-12; 1924-09-24; 1925-09-06; 1925-07-17; 1926-08-06; 1926-08-06; 1927-12-19; 1928-04-14; 1929-02-13; 1929-02-14; 1930-07-21; 1934-06-08; 1936-12-10; 1936-12-17.

„Moteris“

1931, nr. 3.

„Naujoji Romuva“

1931, nr. 40; 1937, nr. 17; 1937, nr. 21, 22.

„Policija“

1932, nr. 10; 1938, nr. 15, 16.

„Rytas“

1935-02-14; 1936-03-26; 1936-03-28.

„Šaltinis“

1927, nr. 12; 1928, nr. 8; 1929, nr. 30; 1931, nr. 30; 1934, nr. 3; 1934, nr. 16; 1938, nr. 50; 1938, nr. 37; 1939, nr. 1.

„Sekmadienis“

1934-02-25; 1936-06-21; 1936-06-28; 1937-11-28; 1938-08-14; 1938-05-28; 1938-01-30; 1939-05-21.

„Šiaulių naujienos“

1926-09-19.

„Šiaurės Lietuva“

1931-07-12; 1932-06-10.

„Trimitas“

1924, nr. 18; 1925, nr. 28; 1928, nr. 23; 1929, nr. 29; 1931, nr. 48; 1932, nr. 16; 1934, nr. 27; 1934, nr. 27; 1937, nr. 34; 1937, nr. 45; 1937, nr. 34.

„Ūkininko patarėjas“

1934-11-15; 1935-07-11

„Vakarai“

1936-01-25; 1937-07-19; 1938-08-11; 1939-02-24.

„Vienybė“

1910, nr. 33; 1911, nr. 18; 1912, nr. 2; 1924, nr. 19.

„Vilniaus rytojus“

1931-11-14; 1932-01-13; 1933-04-04; 1937-04-09.

„Viltis“

1912-02-10.

„XX amžius“

1936-10-20; 1937-04-07; 1937-04-07; 1937-04-10.

„Žemaičių priedelius“

1935-12-01; 1935-02-24; 1939-04-10.

